

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора

Кутузи Наталі Валеріївни

на дисертацію

Малишевої Марії Геннадіївни

«ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В МЕРЕЖЕВМУ ДИСКУРСІ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

в галузі гуманітарних наук зі спеціальності

035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

Реалії сьогодення є такими, що масовоінформаційний простір дедалі більше навантажується негативними явищами, відповідно агресивність пронизує майже усі сфери життя. Не оминуло це й соціальні мережі, де агресивний контент породжує й агресивні реакції, досягаючи свого піку, окрім того соціальні мережі є потужною зброєю у гібридній війні, де миттєво розповсюджується ПІСО. Атмосфера агресії, негативності шкідливо впливає на морально-психологічний стан людини, а особистість інколи не ідентифікує, що цей стан їй нав'язано. Відповідно знання та розпізнавання агресивних стратегій із лінгвальними маркерами їхньої реалізації надасть змогу уникати неекологічних ефектів, коректно їм протистояти та нівелювати їхню дію, тому обрана тема дисертаційного дослідження Малишевої Марії Геннадіївни є вельми актуальною.

Дисертаційна робота має зв'язок з науковими програмами, планами, темами: дисертацію виконано на кафедрі прикладної лінгвістики філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в межах наукових тем кафедри «Дослідження текстово-дискурсивних одиниць: теоретико-прикладні аспекти» (реєстраційний номер 0118U001787, наказ № 964-18 від 24.04.2018) та «Прикладні аспекти дослідження мовної комунікації: когнітивно-дискурсивні виміри» (реєстраційний номер 0123U102224, наказ № 326-18 від 03.03.2023).

У Вступі дисертації чітко визначено мету із розв'язаними завданнями, окреслено об'єкт і предмет, основний матеріал, методи дослідження. Основні положення дисертації викладено в 12 наукових публікаціях, де серед них 4 українські фахові, 1 – у закордонному виданні, що входить до країн ЄС, 1 – у колективній монографії України, 3 – в інших наукових виданнях України, а також 3 у матеріалах і тезах доповідей наукових конференцій.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній вперше в українському мовознавстві досліджено та проведено зіставний лінгвопрагматичний аналіз виявів вербальної агресії в українськомовному та іспанському дискурсі соціальних мереж. Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні та узагальненні концепції інтернет-лінгвістики й зіставного мовознавства, а також сприятиме більш глибокому вивченню динамічних процесів у сучасних українській та іспанській мовах. Практичне значення міститься в можливості використання одержаних результатів у розробленні таких дисциплін, як лінгвопрагматика, інтернет-лінгвістика, дискурсологія, комунікативна лінгвістика, сучасна українська мова, сучасна іспанська мова, практична лексикографія, асоціативна лексикографія тощо. Окрім того, система Business Process Model and Notation, яка адаптована для лінгвістичних задач, надасть змогу значно розширити потенціал моделювання лінгвістичних процесів.

Перший розділ роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження вербальної агресії в мережевому дискурсі з перспективи лінгвопрагматики» детально подає розгляд понять, якими М. Г. Малишева послуговується в наступних розділах для аналізу досліджуваних феноменів. Зокрема, детальну увагу приділено лексичному значенню та його місцю в терміносистемі гуманітарних наук, явищу агресії як предмету лінгвістичного дослідження, основним ознакам комунікативного акту вербальної агресії (типам, максимумам комунікативної взаємодії і стратегічним параметрам комунікативного акту вербальної агресії). Кожна дефініція ретельно розглянута дисертанткою, що підкреслює копітку роботи. Але зауважимо, що при розгляді поняття «агресія» виникли деякі алогічні твердження: на с. 35 п. Малишева відзначає, що агресія не завдає моральної шкоди, проте на с. 41 у власному потрактуванні явища агресії авторка вже підкреслює наявність ознаки нанесення моральної шкоди.

У межах першого розділу увагу також приділено ознакам мережевого дискурсу, де подано низку терміносполук на позначення цього явища – «віртуальний дискурс», «інтернет-дискурс», «комп'ютерний дискурс», «комп'ютерно-опосередкований дискурс», «електронний дискурс» (с. 59). У роботі п. Малишева надає перевагу вживанню «мережевий дискурс» та «дискурс соціальних мереж».

Підкреслимо, що досить вдалими є подані авторкою схеми та формула, які логізують та унаочнюють матеріал, зокрема, на с. 67 узагальнена структурна модель комунікативного акту в соціальній мережі Facebook, на с. 81 адаптована система BPMN для моделювання лінгвістичних процесів, на с. 84 формула визначення ядерної частини асоціативного поля. Розглядаючи методологічні засади дослідження, де серед загальнонаукових методів залучено описовий, аналізу та синтезу, суцільної вибірки, спостереження, моделювання, зіставний, таксономії, індукції, а серед спеціальних лінгвістичних – метод компонентного аналізу, аналіз словникових дефініцій, вільний асоціативний експеримент,

метод кількісних підрахунків, елементи дискурсивного контекстуально-інтерпретаційного, лінгвопрагматичного та інтен-аналізу, відзначимо вельми цікаве рішення М. Г. Малишевої застосувати лінгвістичний підхід до системи BPMN (Business Process Model and Notation).

Другий розділ «Реалізація комунікативного акту вербальної агресії в соціальній мережі Facebook» репрезентує проаналізовані лексико-семантичні, графічні та орфографічні засоби вираження та лінгвопрагматичні вияви агресії в мережевому дискурсі. Заслуговує на схвалення змодельована авторкою структурна модель комунікативного акту вербальної агресії у соціальній мережі Facebook, де детально розглянуто та пояснено кожний елемент із прогнозованим ефектом дії. Проаналізувавши низку змодельованих типових ситуацій полілогічної взаємодії користувачів соціальних мереж, авторка доходить до висновку, що «учасники комунікативного акту вербальної агресії можуть мати спільну позицію і бути колективним ініціатором агресивної дії» (с. 99).

У межах розділу п. Малишева дискутує з приводу позначення мовленнєвої агресії запропонованим мною терміном «лінгвоагресив», де дисертантка розуміє, що такий термін може позначати маркери лише на лексико-семантичному рівні (с. 100), проте малось на увазі більш ширше поняття – «лінгвальний агресив», де лінгвальний означає й мову, й мовлення, відповідно з реалізацією на усіх мовних рівнях. На нашу думку, більш детального розтлумачення вимагає введений Вами термін «агресема». Подані далі в розділі виявлені вираження вербальної агресії на мовних рівнях за прагматичною та формальною ознаками є детальною інструкцією з виокремлення маркерів вербальної агресії, й ми переконані, що може знайти практичне застосування у різних сферах людської діяльності.

У розділі подано також ґрунтовний комунікативних стратегій (стратегії дискредитації, стратегії завдання образи, стратегії погрози, стратегії тролінгу) із відповідними тактиками, де авторка спирається на роботи Н. Кондратенко, Л. Завальської, О. Кузик, С. Нерян, Л. Швелідзе та ін. Наведені стратегії та тактики проілюстровані масивом вдалих прикладів.

Третій розділ «Репрезентація семантичного поля “агресія” / “agresión”» подає дослідження із залученням лексикографічних джерел та асоціативного експерименту, що дало змогу ретельно й детально вивчити вищезазначені явища, провести зіставний аналіз сформованих полів і об'єднати їх в одне семантичне поле, що ілюструє поняття «агресія» / «agresión». Це засвідчує копітку роботи авторки та її науковий хист. Аналізуючи лексикографічні джерела, дисертантка відзначає, що в асоціативних словниках не було виявлено лексеми-стимулу *агресія* (с. 180). Дійсно, такої стимульної лексеми у I томі Українського асоціативного словника (С. Мартінек, 2007) та III томі Українського асоціативного словника (С. Мартінек, В. Мітьков, 2021) немає, проте в II томі Українського асоціативного словника (С. Мартінек, 2007) та в IV

томі Українського асоціативного словника (С. Мартінек, В. Мітьков, 2021), які представляють результати експериментів «Від реакції до стимулу», лексема *агресія* та її похідні *агресивно*, *агресивний* тощо наявні.

Вдалими та повними є виявлені М. Г. Малишевою ЛСГ та ЛСП «агресія» / «*agresión*», але, на нашу думку, варто було б більш увиразнити критеріальні ознаки класифікації ЛСГ та ЛСП. Зіставлення виокремлених лексико-семантичного та асоціативного полів виявило цікаві результати: «Словникові дефініції лексеми “агресія” лише частково корелюють з отриманими асоціатами, серед спільних елементів виявлено *напад* і (*невиправдане*) *застосування сили*, утім найчастотніша реакція *злість* не відображена в потрактуваннях» (с. 184), що підкреслює неабияку вагу психолінгвістичних експериментів задля з'ясування впливового потенціалу мовних засобів.

Загалом наукові положення, висунуті в роботі, повністю відбиваються у висновках, які є чіткими, логічними, переконливими та самостійними. У Додатках представлено словникові дефініції лексем «*agresión*» та «агресія» (Додаток 1), засоби вираження вербальної агресії на лексико-семантичному, граматичному, графічному та орфографічному рівнях (Додаток 2), лінгвопрагматичні вияви агресії в українському та іспанському мережевому дискурсі з окресленням стратегій і тактик (Додаток 3), репрезентацію семантичного поля «агресія» / «*agresión*» у лексикографічному та асоціативному аспектах із чітким окресленням ядра та периферії (Додаток 4), що увиразнює та унаочнює теоретичні та практичні здобутки дисертантки.

З метою удосконалення пропонуємо в розділах перед тим, як подаються авторські різноманітні класифікації аналізованих явищ, приміром, комунікативних стратегій, певних уявлень тощо, наводити спочатку їхній перелік, а потім власне й переходити до їхнього опису, що надасть більшої стрункості викладеному матеріалу.

У процесі рецензування до п. М. Малишевої виникли такі запитання:

1. Ви зазначаєте, що в роботі Ви послуговувалися вільним асоціативним експериментом, проте пропонували респондентам наводити необмежену кількість асоціацій, то який різновид асоціативного експерименту Ви застосовували для досягнення своєї дослідницької мети?

2. Що Ви розумієте під поняттям «унікальні асоціації», про які згадуєте на с. 182?

3. На с. 175 Ви зазначаєте, що «стратегія тролінгу має адаптивний і маніпулятивний потенціал». Чи корелюють поняття «тролінг» і «маніпуляція»? Поясніть детальніше сутність адаптивності та маніпулятивності стратегії тролінгу.

Отже, вважаємо, що дисертація М. Г. Малишевої є актуальним та завершеним науковим дослідженням, повністю виконаним у прикладному

аспекті, своєю оригінальністю викликає практичний і теоретичний інтерес. Дисертаційна робота «Вербальна агресія в мережевому дискурсі: лінгвопрагматичний аспект» відповідає спеціальності 035 Філологія та вимогам, передбаченим пунктами 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її авторка Марія Геннадіївна Малишева заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент –
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Наталя КУТУЗА

